

föreställningar om den normala manliga sexualiteten och rådande maskulinitetsideal som omfattar behärskning och självkontroll. En huvudfråga i artikeln är just förhållandet mellan mannens överordnade position på en strukturell nivå och den individuella upplevelsen av vanmakt och ångest.

Också Anna Ljung-Hagborg skriver sin artikel om män och manlighet inom den terapeutiska diskursen, även om hon inte själv använder denna benämning. Temat för artikeln är skilsmässorelaterade livskriser, så som de berättas av män som varit i kontakt med mansjourer eller kriscentra. Hon hämtar teoretisk inspiration från den existencialistiska fenomenologin, vilket betyder att hon lägger tonvikten vid hur social interaktion skapar och förändrar ramarna för människors handlingsfrihet. Artikeln bygger på en serie djupintervjuer med män, men det är huvudsakligen tre levnadsberättelser som lyfts fram och analyseras. Dessa får representera tre olika sätt att skapa mening och sammanhang i nuet genom att relatera till det förflutna. Ljung-Hagborg konstaterar emellertid att berättelserna, trots olika förhållningssätt, till stor del är likartade. Detta ser hon framför allt som en följd av att specifika berättelseformer och motiv skapas då människor med liknande erfarenheter möts i en viss miljö. Själva berättandet som handling erbjuder också, menar hon, en förändringspotential och en möjlighet till aktörskap – men villkoret för detta är att berättelserna får gehör och bekräftas i ett socialt sammanhang, vilket i sin tur kräver att de är kulturellt legitima. Berättelser som inte följer de legitima formerna kan få svårt att vinna förståelse – även inom mansjourerna.

Nyttänkande och eftertankar är en läsvärd antologi som rymmer åtskilliga intressanta bidrag. Artiklarna är ganska lättillgängliga och knappast teoretiskt överlastade, men temana – kön, kulturella föreställningar och livsvillkor – är vidlyftiga. Även om flera av artiklarna har tydliga beröringspunkter sinsemellan kan det ibland vara svårt att se den röda tråden i boken som helhet. En av förtjänsterna är dock att flera författare valt att diskutera möjligheter till förändring av stereotyper och dominerande manlighets- och kvinnlighetskonstruktioner. Själva antologin har ju också tillkommit i ett försök att utmana de begränsningar som möter kvinnor i den akademiska världen just på grund av könstillhörighet.

Även om inga patentlösningar erbjuds har samtliga artiklar det gemensamt att de pekar framåt genom att föreslå nya forskningsfrågor eller uppmana till fortsatta diskussioner kring vissa relevanta teman. Det är en in-

spirerande antologi, som förhoppningsvis kan stimulera till fler spännande forskningsansökningar.

Anna Johansson, Umeå

Kekke Stadin: *Stånd och genus i stormaktstidens Sverige*. Nordic Academic Press, Lund 2004. 366 s., ill. English abstract. ISBN 91-89116-57-7.

I en tät och tankeväckande studie har historikern Kekke Stadin, professor vid Södertörns Högskola, granskat förståelsen av det manliga och det kvinnliga under stormaktstiden i Sverige. Boken är indelad i sex stora avsnitt, där kartläggningen av grundläggande idéer och synsätt på det manliga och det kvinnliga slutligen ger oss en färgstark och bildrik krönika om män och kvinnor i de fyra stånden på 1600-talet. Denna genomarbetade studie är ytterligare ett bidrag till den stora berättelsen om stormaktstiden som många svenska historiker medverkat i på ett förtjänstfullt sätt.

De inledande kapitlen tecknar den samhälleliga, religiösa och ideologiska grunden som gav förutsättningarna för hur manligt och kvinnligt uppfattades, ändrades, fastlades och åter ändrades under 1600-talet. Stadin gör också en genomgång av aktuell genusforskning, vilken givit henne de analytiska redskapen. Hennes ståndpunkt är helt klar: "Kunskap om kön är kopplat till ett specifikt samhälle, en bestämd tid och en viss samhällsgrupp. Det är den kulturella konstruktionen som sammanfattas i begreppet 'genus'." Framför allt råder inget tvivel om att koder, definitioner och kulturella konstruktioner av manligt och kvinnligt står i ständig förändring, då som nu.

Tecken för könskodningen flyter över gränser mellan manligt och kvinnligt, men kan också hänga kvar i vissa sammanhang, som kvardröjande sega strukturer. Stadin tar som första konkreta exempel brodyrkragen använd av män och accepterad av andra som uttryck för manlighet och hög status, men som i vår tid förlorat sitt maskulina innehåll utom möjligen i popmusikvärlden. Det broderade, iögonfallande ornamentet kring halsen ingår dock än i dag i den manliga klerikala dräkten. Ju högre i rang i den katolska kyrkan, desto magnifikare broderier på påvar, biskopar och patrar även på 2000-talet. Likaså bär munken kåpa och prelaten fotsida plagg av uråldrig tradition utan att deras manlighet är ifrågasatt. Vissa grupper och individer i samhället kan fortfarande ur dräktsynpunkt leva helt utanför könsbundet mode men i moderniteten och

det utan att man ifrågasätter deras könstillhörighet, rang eller status.

Det ämne som behandlas är snårigt, vilket Stadin inte undervärderar eller försöker förenkla. Författarens val att begränsa undersökningens fokus till tidens ideal för manlighet och kvinnlighet är klokt. Hon deklarerar att vägen till kunskap om stormaktstidens olika manligheter och kvinnligheter går genom olika nivåer, den normativa, den diskursiva och den nivå där norm och diskurs kring det manliga och det kvinnliga möts i det dagliga livet.

Kekke Stadin understryker religionens stora roll i den tidigmoderna uppfattningen om könsordningen som har sina rötter i medeltiden. Hon visar också hur kungamakten använder eller byter religion för att gynna sig egen legitimitet, överhöghet och styrka. Övergången till protestantismen framstår som en strategisk manöver, där en av många följder sägs vara en försämring av kvinnornas ställning. Denna beskrivning har ifrågasatts av senare forskning som fortsätter granska vilken roll den starka staten hade i relation till reformationens samhällsideologi, ett kritiskt förhållningssätt som Stadin välkomnar. Hon hänvisar till en rad djupgående förändringar inom offentlig förvaltning, ekonomi, handel och industri som i tillägg till reformationen påverkade andras uppfattningar och självbilder av manlighet och kvinnlighet.

Äktenskapet som norm och institution får stort utrymme i studien. Den oeftergivliga ordningen var att inom det äktaståndet var kvinnorna underställda männen. Stadin ser en viss avvikelse i Sverige eftersom män där enligt normen förväntades leva upp till idealbilden, nämligen att vara klokare, mer erfarna, högre i börd och rang, och därför mer predestinerade att äga makt. I de källor som smälter samman norm och diskurs, den vardagliga tillvaron, har författaren funnit att det goda äktenskapet på 1600-talet innehöll ömsesidig kärlek, förtrolighet och lust, samma ideal för parrelation som hyllas i vårt eget sekel.

Ett återkommande påstående eller tes är ”Reformationen innebar något av en sexuell revolution: celibatet var inte längre den förnämsta livsformen utan sexualiteten sågs som en gudomlig gåva som skulle bejakas och njutas”. Jag önskar att Kekke Stadin använder sin stora kunskap för att ge en fördjupad granskning av begreppen celibat, kyskhet och dygd, även asexualitet, för att förstå såväl den katolska som den reformerta synen på familj, hushåll äktenskap och sexualitet. Jag ifrågasätter en bild, den där katoliker (papister) står för strypt sexualitet och protestanter för utlevd sexualitet, dock inom

äktenskapet, som Stadin också understryker. Celibat är att leva i det ogiftaståndet och för den katolske prästen att han inte har familj och hushåll som tar hans tid och uppmärksamhet. Dygd behöver inte nödvändigtvis relateras till sexualitet eller kyskhet. Celibat och kyskhet är inte synonyma, och var det inte heller på 1600-talet. Likhetstecknet fastslogs snarare på 1800-talet. Drottning Kristina valde celibat, inte kyskhet. Prästvigning innebar inte att avlägga kyskhetslöfte, vilket däremot munkar och nunnor gjorde när de trädde in i en orden, även som änklings eller änkor. Deras erfarenhet av sexualitet, äktenskap och föräldraskap var en viktig tillgång, som värderades inom klosterväsendet, inte minst där man tog emot misshandlade kvinnor eller sexuellt utnyttjade flickor. Heliga Birgitta förstod att änkor blev de bästa abbedissorerna därför att de var kompetenta ledare och visste hur man skulle hantera unga kvinnor.

De religiösa aspekterna i synen på tecken för könstillhörighet och sexualitet är en av flera ingångar till den komplexa och föränderliga bilden av 1600-talets manlighet och kvinnlighet. Genom att närma sig ämnet via de politiska och juridiska indelningarna av samhällets medborgare fångar Stadin komplexiteten i självsynen och i övergripande idéer om manligt och kvinnligt och om äktenskapliga och sociala relationer. De fyra stånden adel, präster, borgare och bönder, organiserar studien och utgör vägledande kapitelrubriker som motsvarar tidens samhälleliga hierarkier. Stadin har på ett intressant sätt visat hur sociala kategorier blir bekönade, hur status och makt kan analyseras på olika nivåer där kvinnor i alla stånden har viktiga roller, ansvar och stort inflytande på områden som annars definierats som manliga. Offentlighetens manlighet och kvinnlighet utmanas under 1600-talet framför allt i adeln, borgerligheten och bondeståndet, vilket Stadin utförligt belyser i studien. I prästerståndet sker kanske den intressantaste omvälvningen i synen på manligt och kvinnligt. Den protestantiska prästen axlar många och nya manliga roller förutom den invanda – att vara församlingens herde. Han ska helst vara gift, en sexuell aktiv äkta man och familjefar. Kvinnan vid hans sida förstärker hans manlighet och bekräftar den normativt accepterade heterosexualiteten. I den svenska prästgårdskulturen är 1600-talet det århundrade då prästfruar får huvudroller och synliga identiteter, och vill jag säga, en stundtals enorm arbetsbörda. Stadin tar fram den svenska prästfruns utsatta och krävande position och som läsare önskar man en fortsatt analys av denna kvinna som i religionens namn förväntas vara makens och församlingens outtröttliga

arbetshäst, ständigt tillgänglig och mer oskyddad än sina föregångare i kyrkans tjänst – nunnor och abbedissor. Frågan är om inte den svenska prästfrun på 1500- och 1600-talen är ett av de mest häpnadsväckande och nya kapitlen i kvinnors historia, vilket är en av Kekke Stadins stora poänger i denna studie.

Bortsett från smärre korrekturfel och glapp i språkbehandlingen har jag slutligen en randanmärkning. Hovchergen och titeln statsfru som nämns på s. 159, infördes av Gustav III efter franskt mönster. "Les dames du palais", statsfruarna hör hemma i det sena 1700-talet.

Stånd och genus i stormaktstidens Sverige är en bok att rekommendera. Läsningen av den föder nya tankar och frågor kring det svenska 1600-talet och kring manligt och kvinnligt. Seklet framstår som ett laboratorium där en rad samhällsliga experiment med religionen som huvudingrediens prövas. Nya mönster och kodningar för genusordning, social hierarki, arbete, ansvar och religiöst liv framträder i Kekke Stadins studie av en viktig fas i civilisationsprocessen.

Angela Rundquist, Djursholm

Svåra saker: Ting och berättelser som upprör och berör. Eva Silvéen och Anders Björklund (red.). Nordiska museets förlag, Stockholm 2006. 264 s., ill. English introduction. ISBN 91-7108-507-6.

Det måste väl nu nästan vara sex år sedan som "Svåra Saker" turnerade runt i landet i en ambulerande fältstation? Initiativet kom från Samdok och var ett samarbetsprojekt med Riksutställningar, där man hade låtit fylla en gigantisk lastbilstrailer med 54 "farliga" och "svåra" museiföremål som hade valts ut av intendenter och antikvarier vid lika många svenska museer. Föremålen representerade det där smutsiga och oangenäma som vi alla vet finns men som vi inte så gärna blottar i våra trivsalliv. Projektet syftade till att väcka debatt om hur kulturarvet på våra museer såg ut. Ståndpunkten var den att man menade att det som tog störst kvadratmeteryta i museimagasinen representerade en söndagsvision av vår tid och att man allt för länge blundat för det onda kulturarvet. De svåra sakerna måste tillåtas få mer plats på museerna.

Lastbilstrailern gick på turné genom riket med den demokratiska ambitionen att väcka ett intresse hos allmänheten kring våra museisamlingars föremål och historier – vad är det egentligen vi minns? Trailern med manskap slog läger ute i folkhemmet och bjöd in förbi-

passerande till den 50 kvm stora utställningen. Här blev besökarna väl mottagna av två medresande intendenter som förutom att informera om projektet lockade till samtal om det minnesvärda och erbjöd gästerna att själva lämna egna berörande och upprörande bidrag.

Svåra Saker rönt stor uppmärksamhet just för sin inbjudande dialog med "museibesökarna" och för att man vågade sätta fingret på de farliga och svåra minnesfragmenten. Visst grymtades det lite från smakdomarna om sensationslystnad och kvällstidningsflört, men i det stora hela menade de flesta aktörer inom kulturarvsområdet att idén var kreativ och förnyande.

Nu har projektet avslutats men för att det inte ska glömmas bort utan få en mer bestående skepnad har det gått via tryckpressarna och tagit form i boken *Svåra saker – ting och berättelser som upprör och berör*. Boken inleds med tre artiklar om historiken bakom arrangemanget. Redaktörerna Eva Silvéen och Anders Björklund sätter in projektet i det museologiska sammanhanget och dryftar den eviga frågan om vad vi ska minnas och vad vi kan tillåta oss att glömma. Därefter följer utställningsproducenten Mats Brunanders ord om projektets praktiska gestaltning och så avslutningsvis de två reseintendenternas, Britta Johansson och Carolyn Östberg, upplevelser och erfarenheter av det faktiska mötet med besökarna.

36 sidor senare börjar själva utställningen med bortåt 100 fotografier på svåra saker dels utvalda av svenska museer, dels inlämnade av allmänheten som besökte utställningstrailern under turnén. Bilderna kompletteras med berättelser till vart och ett av föremålen, historier som förklarar vad det är vi ser och vad det är som hänt. Bokformen är inte dum, kanske är det t.o.m. bättre så här än i utställningsform, då det handlar om ganska mycket text som måste sjunka in om man ska förstå föremålen, något som inte fungerar så bra i stående läge utan kräver en god stol. Här har man gott om tid att sitta och bläddra.

Vad man egentligen menar med svåra saker är inte helt självklart, men givetvis förstår man av berättelserna att det inte är knepiga gåtor eller obegripliga matematiska formler man avser, utan smärtsamma minnen som lindats in i olika föremål. Man skriver att det svåra är oberäkneligt, att det inte är något som bara finns utan det kräver en kontext. Något sker, något som avsiktligt eller oavsiktligt gör ont. Det är en del av livet. Föremålen i boken har ett brett spektrum av smärta. Somliga kanske bara svider lite, några är mer komiska, andra förstår man har gjort mycket ont.